

Adde hæreticos et schismaticos hujus temporis, in odium Pontificis et status ecclesiastici, vehementer defendere et exaggerare hanc potestatem temporalis principis in clericos; ideoque ut omnem occasionem illis auferamus, longiusque ab eis discedamus, satius esse omnem ecclesiasticarum personarum obligationem ad potestatem ecclesiasticam revocare.

13. *Verior modus dicendi.*—Est ergo tertia ratio, seu tertius modus explicandi originem hujus obligationis, clericos obligari ad servandas leges civiles, quia per canones approbantur, et quasi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem invenio apertius explicatam in Decio dicto cap. *Ecclesia*, n. 27, quam in cæteris. Ibi enim, post rationes quas contra communem opinionem objecerat, subjungit: *Sed tamen ne universalis machina hujus materie alteretur, quod lex civilis approbata videatur si favorabilis sit, et canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationem assertionis et communis sententiæ adductis, præsertim ex dicto cap. 1 de Novi oper. nuntiat. Ubi recte expendit ibi decidi casum ex dispositione legis civilis, non per singularem vel novam approbationem et extensionem legis, alias (ut supra dicebam) non decideretur per eam casus præteritus, et ideo supponi in eo textu tales leges approbari a jure canonico, eo ipso quod non reprobantur, et de se utiles sunt et convenientes Ecclesiæ aut clericis, ut ex aliis iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optimeque declarat hoc intelligendum esse de legibus in communi loquentibus, abstrahendo a clericis et laicis; nam si in specie disponant circa res vel personas ecclesiasticas, satis reprobatae sunt in dicto cap. *Ecclesia*, cum similibus. Et ratio differentiæ est, quia quando disponunt in particulari circa ecclesiastica, præ se ferunt ac supponunt potestatem laicorum in illa, quod repugnat ecclesiasticæ libertati. Quando vero in communi loquuntur, tantum procedunt ex potestate gubernandi rempublicam in temporalibus, in quo libertas ecclesiastica non offenditur. Et ideo, si aliunde leges illæ favorabiles sunt, ecclesiastica potestas pro suis rebus vel clericis illas acceptat, eo ipso quod eas non reprobat. Denique addit censi favorabiles tales leges, eo ipso quod sunt utiles toti communitati, et non nocent clericis per se loquendo; imo decet ab eis servari, quomodo explicant etiam hunc favorem Panorm., Sylv., Angel. et alii. Et hanc sententiam expresse et in propriis terminis sequuntur, et approbant hanc Decii doctrinam

in eodem cap. *Ecclesia* Marcus Mantua, n. 23, et Pet. Greg., n. 16. Tenet etiam Fortun. Gare. de ultimo fine, illat. 10 principali, n. 155; et latius illat. 13, n. 223; Maranta, disputat. 8, n. 17 et 47; Rebuff. in Comm. ad constitut. Galli. tomo 1, in Proem. Gloss. 1, n. 62; qui addit limitationem, ut doctrina intelligatur de legibus civilibus juris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non solet Papa approbare, cum earum notitiam non censeatur habere, juxta cap. 1 de Const. in 6. Quod sequitur Valas. de Jure Emphyt., p. 1, quæst. 20, n. 6, § *Item quæro*. Hoc tunc cum limitatione intelligendum arbitror, ut procedat quando lex regni est contraria juri communi, tunc enim lex juris communis censeatur jure canonico approbata; at vero quando lex regni est solum ultra jus commune, tunc etiam censeatur approbata, non quidem absolute (ut sic dicam) et in particulari, sed in generali, et sub illa conditione ut sit lex justa, et toti communitati civium conveniens, et libertati ac decentiæ clericorum nihil derogans; ad hanc enim approbationem non est necessaria talium legum notitia, ut per se patet. Et ita sentiunt etiam Thom. Zerola Episcopus Benaventan. in Praxi Episcopor., verb. *Pragmatica*, n. 3, § *Ad primum*, et Petr. Morla in Emporio jur. p. 1, tit. 1, n. 14.

14. Probaturque hæc sententia sic explicata. Primo, ex dicto capite 1 de Novi oper. nuntiat. Nam, licet in particulari casu loquatur, supponit tamen jus generale, ut supra illud induximus, et Decius etiam indicavit. Idemque probat optime dicto capit. *Innotuit*, de Arbit., ubi non solum causa canonica secundum leges deciditur, sed etiam prior sententia ab ecclesiasticis iudicibus non secundum leges lata nulla denuntiatur; quod aperte supponit leges in eo casu obligare. Secundo, idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur, ut cap. *De capitulis*, distinct. 10, ubi Leo Papa IV ad Imperatorem scribit, effecturum, ut constitutiones ejus serventur, *quantum valuimus (inquit) et valeamus*. Et Nicol. Papa, cap. 1 ejusdem dist. solum dixit: *Lege imperatorum non in omnibus ecclesiasticis controversiis utendum est*; ubi non dixit in nullis esse utendum, sed *non in omnibus*. Quod in fine declaratans, ait: *Non quod imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia utitur, dicamus penitus renuendas, sed quod eas Evangelicis, Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præjudicium asseramus. Et in cap. Quoniam* ait Gelas. Pap.

Pontifices uti legibus imperatorum tantummodo pro cursu temporalium rerum, utique ubi canones ecclesiastici desunt. Neque obstat quod hæc decreta de legibus imperatorum seu communis juris civilis loqui videantur: tum quia interdum generaliter loquuntur de constitutionibus, seu legibus principum, ut in cap. *Constitutiones*, etc. *Quis autem*, dist. 10; et quoad hoc reges imperatoribus comparantur in d. c. *Duo sunt*; unde leges universales aliejus regni tanquam jus commune ibi reputantur; tum etiam quia naturalis ratio et æquitas, ob quam Ecclesia vult has leges a clericis servari, eadem in legibus regnorum easdem conditiones habentibus locum habet; tum præterea quia eadem consuetudo in his legibus reperitur, videntibus ecclesiasticis Prælatibus. De qua doctores allegati, qui in diversis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signum approbationis talium legum, saltem tacitæ. Sic ergo facile intelligitur leges civiles nunquam obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas observandas tenentur, virtute canonum et rationis naturalis obligari. Atque ita facile solvuntur objectiones, et conciliantur omnia. Nam, quod ad primam rationem attinet, admittimus quidem illam decentiam et convenientiam in observatione talium legum, tanquam fundamentum obligationis quæ per consensum et approbationem canonum consummatur, et ita facile satisficit objectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio respondetur ad ea quæ in secunda ratione adducebantur. Negamus enim has leges obligare, non quia exempti sint a jurisdictione civili quoad hanc partem, sed quia jus canonicum tales leges approbat, et dat illis eam vim obligandi quæ convenienti gubernationi politicæ sufficiat.

15. *Leges civiles juste quoad vim coactivam clericos non comprehendere.*—Secundo loco dicendum est de vi coactiva talium legum. In quo vera et certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licet transgressores earum a suis Prælatibus, et eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta. Prior pars duo includit: unum est, auctores talium legum non posse cogere clericos ad illarum observationem; aliud est, non posse punire transgressores: et unum sequitur manifeste ex alio, quia utrumque fundatur in potestate jurisdictionis coactiva, quam non habent principes vel iudices laici in ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ

ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maxime in criminalibus; quam immunitatem hic supponimus ex alio tractatu, et est per se nota in sacris canonibus, atque etiam in jure imperatorum et regum christianorum. Si autem ratione hujus immunitatis judicari non possunt clerici a magistratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcumque illæ sint; quia privilegium fori absolutum est, et jura generaliter loquuntur, et est eadem ratio et decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directivam et coactivam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima.

16. *Alia differentia.*—Alia differentia esse potest, quia lex quoad vim directivam fertur in cives, ut tales sunt, et per se est necessaria ad commune bonum, et ideo quoad hunc effectum statim acceptatur per jus canonicum: coactio autem fit civibus, ut delinquentes sunt, ideoque non est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, sed multo magis ut suorum tantum Prælatorum coactioni subdantur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, et ideo non potest ullo modo fieri a potestate laica circa clericum personam; nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, ut dictum est: ergo multo minus per sententiam. Poterant vero hic moveri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis privari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis pœnam exigere. Sed hæc remitto in tractatum de Immunit., et simpliciter respondeo negative stando præcise in ratione pœnæ. An vero sub aliis rationibus possit talis actio, satis consueta, justificari, ibi tractatum est.

17. *Hinc colligitur.*—*Oviatur obiectivum.*—Atque hinc obiter colligitur quod, licet lex civilis obligans clericos quoad vim directivam interdum addat pœnam ipso jure incurrendam, nihilominus clericus transgressor legis, licet peccet, non tenetur in conscientia pœnam solvere, nisi per suum iudicem ad hoc cogatur, ut fieri potest modo statim declarando. Probatur, quia licet pœna imponatur per ipsam legem, nihilominus pertinet ad vim coactivam. Item illa lex, prout fert pœnam, continet sententiam eo ipso a legislatore latam contra delinquentem: sed nulla potestas laica

potest per sententiam punire clericum propter aliquod delictum: ergo nec per legem. Dices hoc esse verum de sententia quæ per hominem, et servato juris ordine, ferenda est; nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam: secus vero de sententia lata per legem, quæ processum aut juridicam cognitionem causæ non requirit, sed tantum consummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat; unde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam talem pœnam, si delictum fiat, ut infra tractando de lege pœnali videbimus. Respondetur de utraque sententia procedere rationem factam: tum quia utraque pertinet ad vim coactivam, et quodammodo major coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert executionem, et non datur locus defensionis; tum etiam quia omnis sententia lata a non iudice nulla est; illa vero fertur a non iudice respectu clerici. Quare, licet legislator civilis possit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus civibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæc per alios competentes iudices imponi possunt.

18. Et ideo addidimus alteram partem assertionis, scilicet, posse ecclesiasticas personas a suis Prælati puniri propter transgressionem talium legum; quæ facile probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi; ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per civilem; ergo per ecclesiasticam. Item, illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum, nam ad illud expedit ne talia delicta maneant impunita; ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, ut insinuarem, licet per leges civiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notavit Covar. lib. Practicar. quæstion., cap. 33, in fine; et Salced. in Practic. crimin., cap. 66; et ratio est, quia lex illa, quoad illam partem quæ pœnam designat, jam pertinet ad vim coactivam, et ideo non habet vim in clericum. Et explicatur amplius, quia iudices ecclesiastici non tenentur iudicare secundum leges civiles, sed secundum canones; et ubi illi desunt possunt suo arbitrio uti, accommodando pœnas canonicas et non civiles: unde, quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, ut constat, arbitrio iudicis ecclesiastici imponenda erit. Quinimo, nonnulli iuristæ dicunt

non posse tunc iudicem ecclesiasticum imponere subdito pœnam legis civilis, ne videatur clericum iudicari more laicorum, aut juxta laicorum iudicium, contra cap. 2 de Judic. Sed in hoc nulla est prohibitio nec obligatio, per se loquendo; nam potius est prudens consilium et canonibus consentaneum, ut iudices ecclesiastici imitentur leges justas civiles, ubi canones desunt. Solum ergo id habebit locum, quando pœna esset corporalis et non decens ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra ecclesiasticam immunitatem.

19. *Bene posse aliquem teneri præceptis alicujus a quo nequit cogi per pœnam.* — Et juxta hæc facile est respondere ad alteram partem rationis dubitandi, seu objectionis positæ contra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit a vi directiva ad coactivam, vel e contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam esse impossibile aliquem teneri præceptis alicujus a quo non possit cogi per pœnam, aut puniri, si inobediens sit. Nam, licet utraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis, non est tamen necessarium ut semper utraque sit in eadem persona. Quamvis enim regulariter, et attento solo ordinario jure, ita sit, nihilominus propter commune bonum possunt interdum separari, et ita factum est in hujusmodi legibus. Nam legibus civilibus relicta est directio necessaria etiam quoad personas clericorum in his quæ, secundum communem rationem civium, necessaria sunt ad commune bonum civitatis, et omnibus civibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiam pro talibus legibus servandis servata est ecclesiasticis iudicibus, propter honorem, et decentiam ecclesiastici status, et majora mala vitanda. Unde ad magistratus civiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Ecclesiæ, ut cogant subditos suos justas leges servare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

20. *Quando fiant leges civiles tales, ut obligent ecclesiasticos.* — Interrogabit autem fortasse aliquis quibus signis aut regulis cognosci possit quando leges civiles tales sint, ut ecclesiasticas personas obligent ad sui observationem. De hac enim re multa scribunt jurisperiti, et non tam generalem regulam tradunt, quam per varios casus discurrunt, ut videri potest in Bartolo, Panormit. et Felin.; sed illud pene infinitum est, et præterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantum

ergo ad nos spectat, videri potest utilis distinctio legum supra data; nam quædam respiciunt bonum publicum immediate et secundum se, aliæ bonum singulorum, ex quod tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus civibus, ut tales sunt, et est justa et honesta; et nihil continet contra decentiam vel exemptionem ecclesiastici status, sed potius illam fovet, etiamsi interdum non juvet ad utilitatem temporalem, quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, et similibus rerum, in lege prohibente extrahi a regno res necessarias reipublicæ, vel prohibente deferre arma noctu, et similibus: et ratio est clara, quia commune bonum civitatis, ut tale est, maxime cadit sub obligationem, et omnibus aliis præferendum est; unde, quia per has leges per se primo procuratur, et alioqui non sunt contra specialia jura, vel privilegia clericorum, ut supponitur; ideo in eis nulla est ratio exemptionis, sed omnia quæ diximus in illis maxime locum habent.

21. *Si lex sit justa et generalis, non est curandum de incommodis particularibus.* — De cæteris vero legibus non est tam certa similis generalis regula; nam auctores citati variis distinctionibus utuntur, et præcipue videntur requirere ut tales leges redundant in commodum ecclesiasticorum; nam si præjudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulunt ut leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut e converso; non vero si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur, quoad priorem partem, cavendum esse ne lex directe vel indirecte tendat ad imponendum onus clericis, vel privandum illos aliqua libertate, aut jure sibi concessio; nam tunc jam esset lex injusta, et contra immunitatem ecclesiasticam: si autem lex revera sit justa et generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens; nam tales leges interdum juvant, interdum impediunt temporalia commoda, ut, quod testamentum minus solemne non sit validum, sæpe erit contra voluntatem testatoris, sæpius vero est illi utile propter fraudes quæ committi solent. Unde merito a Panormitano et aliis adnotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundum varias occasiones et facti accidentia potest esse utilis, vel damnosa, et in ea generalitate lata est, prout moraliter et fre-

quentius expedit bono communi atque etiam singulorum, ad evitandas fraudes et lites; ergo, quoties lex talis fuerit, et habuerit alias condiciones honestatis, et justitiæ, ac universalitatis, obligabit clericos, non obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram vero partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cæteris justitia legis servetur; quia etiam clerici, quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt ut clerici, sed ut cives, et communi jure civili uti debent, ut recte explicatur in lege taxante triticum: nam, licet clericus vendet clerico servare debet legem et idem credo esse in testamento, licet clericus instituat hæredem clericum: debet enim testamentum esse solemne ut valeat, seclusa speciali ratione piæ causæ, et sic de aliis.

22. *A resolutione prædicta excipi Papam, Ecclesias seu communitates ecclesiasticas et pia loca, quatenus aliquo speciali gaudent privilegio: idemque de persona illustri habente simile privilegium.* — Tandem, interrogari potest de quibus personis ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. In quo breviter dico excipiendam imprimis esse personam summi Pontificis, quæ jure divino in omnibus, et per omnia exempta est a potestate civili, ut nunc suppono; unde nullas leges civiles alterius principis servare tenetur, non solum quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, ut in dicto tractatu ostensum est. Unde, licet Pontifex versaretur in alieno regno, non teneatur leges civiles illius regni servare, quod existimo verum, non solum in vi præcepti et obedientiæ, ut probat ratio facta, sed etiam ex titulo servandi uniformitatem cum tali communitate, quia est persona adeo excellens, ut ex vi rationis non cogatur sese accommodare statutis et legibus suorum inferiorum, ut in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali privilegio gaudent, ratione ejus dispositio legis non potest ad illa accommodari, ut est de institutione minus solemnium, et similia. Nam tunc est peculiaris ratio exemptionis, et ita non procedunt omnia quæ diximus. Idemque erit de quacumque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile privilegium: quod idem esset in persona et dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem, sicut talis communitas vel persona non obligatur lege civili ex vi præcepti et obedientiæ,

ita etiam nec propter considerationem uniformitatis tenetur illas servare, quia justa exemptio tollit hanc obligationem, ut supra argumentando probatum est. In reliquis autem ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantum in secularibus, sed etiam in religiosis, nec tantum in personis veris, sed etiam in fictis, id est, communitatibus contractantibus vel operantibus per modum unius civis. Nam de omnibus est æqualis ratio, servando proportionem, et supponendo quod observatio talis legis unicuique justa sit, et non repugnet decentiæ et immunitati uniuscujusque status.

CAPUT XXXV.

UTRUM LEGISLATOR SUIS LEGIBUS OBLIGETUR.

1. *Legem latam a communitate obligare omnes illius communitatis.* — Duplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona unius principis aut Prælati. Et quamvis respectu utriusque possit quæstio locum habere cum proportione, tamen potissimum versatur in posteriori sensu. Nam in priori certum est legem latam a communitate obligare postea omnes personas illius communitatis, ut sumitur ex cap. *Cum omnes*, de Constit., et ratio est, quia communitas est supra quascumque personas ejus; et hac ratione lex lata in capitulo generali, verbi gratia, obligat ipsum generalem, et sic de aliis. Si autem talis lex comparetur ad ipsum senatum, seu capitulum, sic eadem est ratio de illo et de quocumque principe legem ferente.

2. *Præsentem quæstionem esse de uno principe vel Prælato, et de legibus habentibus rationem universalem, et communem principi, ut in prætiis, non vero in eis in quibus non est eadem ratio, ut in lege de non ferendis armis noctu.* — Secundo, supponendum est sermonem esse de legibus quæ habent rationem et materiam de se universalem, et communem ipsi principi, ut est lex, verbi gratia, taxans pretia rerum, et similes, in quibus ratio justitiæ vel alterius virtutis eadem est in principe et reliquis reipublicæ membris; nam, si materia vel ratio legis non sit communis, clarum est non comprehendere principem. Commune exemplum est, si feratur lex ut nemo noctu arma deferat, illa non obligat principem, quia nec decet nec est accommodata statui ejus, et ideo ex intentione principis et quasi ex vi naturalis legis imponitur communitati, ut distinctæ a principe, et ideo illum

non obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non obliget, quia non est illis accommodata, ut per se constat, et tradit Aristotel. 3 Ethicorum cap. 9: ergo multo magis id fieri poterit respectu principis. Tertio, distinguenda sunt in lege illa tria: scilicet, vis directiva, et coactiva, et irritans, secundum formam contractibus et judiciis; et de singulis agendum est, licet prima sit præcipue intenta.

3. *Dubium et ratio dubitandi.* — Quoad vim ergo directivam, difficultas est an teneatur princeps in conscientia servare legem a se latam. Et ratio dubitandi est, quia princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*, ff. de Legib. Et adjungi potest ratio, quia vel princeps obligat seipsum sua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus potest sibi ipsi præcipere, inducendo obligationem; per promissionem enim vel votum potest quis seipsum obligare, non autem per præceptum quod sibi imponat, l. penult., ff. de Recept. arbit. Et ratio est clara, quia præceptum postulat jurisdictionem vel dominium: nullus autem potest jurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subjectus. Secundum etiam dici non potest, quia legislator, ut sic, non est subditus; quia vel est princeps non habens superiorem, vel si sit alius inferior, nihilominus ut legislator non imperatur ab alio, sed ipse aliis imperat; ergo ut sic non potest ab alio homine obligari. Nec vero dici potest obligari tunc ab alio, scilicet, Deo: nam sequeretur non obligari lege humana, sed divina, quod videtur absurdum; tum quia non potest lex illa ostendi, tum etiam quia alias non posset per hominem dispensari in ea obligatione, essetque peioris conditionis ipse quam omnes subditi.

4. *Resolutio.* — Nihilominus, communis et constans sententia est, teneri principem seu legislatorem tam civilem quam ecclesiasticum ad servandas suas leges, quando materia communis et ejusdem rationis est in ipso et in aliis. Docet D. Thom. 1. 2, quæst. 96, art. 5, ad 3; et lib. 3 Polit. lect. 9, in fin.; Conrad., Cajet. et cæteri expositores dicto art. 5; Soto 1 de Just., quæst. 6, art. 7; Victor., relect. de Potestate civil., n. 21, de Potestate Papæ et Consil., n. 7; Anton., 2 part., tit. 17, n. 5; Sylvest., verb. *Lex*, q. 14; Covar., in capit. *Alma mater*, 1 p., § 1, n. 5; Navar., in cap. *Si quando*, de Rescrip. except. 1, et in Apolog. de Reditib. ecclesiasticis, q. 1, n. 32, et consil. 18 de Pœnit. et remiss.; Abulens., Matth. 23, quæst. 24; Dominic., Turrecrem.

et alii in cap. *Justum est*, dist. 9, et alii canonicæ in c. *Cum omnes*, de Constitut.; Glossa etiam et doctores in dicta lege *Princeps*, et Cujaci. libr. 15 Observat., cap. 3.

5. *Probatum Scriptura et utroque jure.* — Probat hoc primo D. Thom. ex illo Matth. 23: *Alligant onera, et digito suo nolunt ea movere*; ubi Christus reprehendit Prælatos, qui multa jubent et non faciunt. Et quamvis Christus specialiter loqueretur contra pharisæos, qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant, tum non solum reprehendit eos ex deceptione, sed etiam ex inæqualitate: unde recte facit illud Proverb. 20: *Pondus et pondus, mensura et mensura, abominabile est Domino*; et illud Mich. 6: *Numquid justificabo stateram impii?* Secundo, probatur ex utroque jure; nam in dicto cap. *Cum omnes*, de Const., refertur et probatur illa sententia Cætonis: *Patere legem quam ipse tuleris*, et illud Prætoris edictum, ff. *Quod quisque juris in alterum statuerit, ipse eodem jure utatur*. De quo ait Ulpian. ibi in l. 1 *Summam habere æquitatem*. Quis enim (ait) *aspernabitur, idem jus sibi dici, quod ipse aliis dixerit?* et in cap. *Justum est*, d. 9, ex Isid. lib. 3 Sent., cap. 51: *Justum est* (dicitur) *principem legibus obtemperare suis*: et infra dicitur *principem teneri suis legibus*. Sic ad Valentinian. scribit Amb. epist. 32, alias lib. 2, epist. 13, vel alias 3, loquens de quadam ejus lege: *Quod cum prescripsisti aliis, prescripsisti etiam tibi, leges enim imperator fert, quas primus ipse custodiat*. Unde in cap. *Non liceat Papæ*, 12, q. 1, Pontifex ipse legem fert quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat, et in l. *Digna vox*, C. de Legib. dicitur: *Digna vox majestate regnantis est, legibus alligatum se principem profiteri*. Idem sumitur ex l. *Ex imperfecto*, C. de Testamentis, et ex § ult. Instit., quibus modis testamenta infirmantur. Idemque habetur in Legib. Hispaniæ lib. 16, tit. 2, p. 1.

6. *Unde obligetur princeps suæ legi.* — Ut autem propriam rationem hujus veritatis reddamus, et simul explicemus quam gravis sit hæc obligatio, oportet inquirere an hæc obligatio in principe intrinsece oriatur a lege ab ipso lata, tanquam ab immediata ratione operante; an vero ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare non posse affirmari primum, et ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principiis extrinsecis, ut videre licet præcipue in Cajetano et Soto supra. Unum est: *Quod tibi*

non vis, alteri ne facias, quo utitur Soto, sed non videtur recte accommodari. Nam sensus illius principii est, ut nemo alteri inferat injuriam quam non vult ab alio sustinere; non autem est sensus, ut nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit: nam judex furem juste condemnat, et interficit, se autem ipsum non tenetur condemnare, etiamsi fur sit. Aliud principium est, *quia turpis est pars quæ discordat a toto*, sumptum ex August. lib. 3, Confess., cap. 8, habetur in cap. *Quæ contra mores*, dist. 8; legislator autem pars est reipublicæ, cum sit caput ejus, et ideo turpiter agit, si in legum observantia a toto discordat. Verumtamen (ut capite præcedenti argumentabar), ex hoc principio non colligitur major obligatio quam sub veniali, ut declarabamus exemplo alterius civis qui, utendo dispensatione valida, injuste tamen et sine causa concessa, discordat a toto, et tamen ad summum venialiter peccare censetur; ergo similiter si princeps solum obligatur hoc titulo, erit levis obligatio. Quod si fortasse in eo augeatur propter circumstantiam personæ, ad summum id erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, ut patet ex l. 16, tit. 2, p. 1, et Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, unde, cessante scandalo, non tenebitur princeps suam legem servare, saltem obligatione gravi. Consequens autem est et contra bonos mores reipublicæ, et contra doctores supra citatos: censent enim hanc obligationem non esse minorem in principe quam in subditis. Quod de summo Pontifice notavit Covar. in cap. *Alma mater*, p. 1, § 1, n. 9; cum Decio, in cap. *Sane* 1, de Officio deleg., etidem notat Victor., relect. de Simon., num. 39.

7. Alia principia sunt illa, *Patere legem quam ipse tuleris*; et *Quod jus in alium quisque statuit, illud servare debet*. Verumtamen hæc et similia axiomata, aut petunt principium, aut non recte accommodantur; nam variis modis possunt intelligi. Primo, de jure seu de lege humana declarativa legis naturalis, et sic infallibile est talem legem æque obligare principem et subditum, quia tunc jus naturale est quod præcipue obligat, et illa vis directiva legis humanæ, quatenus est ostensiva juris naturalis, æque operatur in principem ac in alios; de quo puncto videri possunt aliqua ex jurisperitis apud Tiraquel. de utroque retract., l. 1, Gloss. 1, § 3, n. 39. Secundo, potest intelligi aliquem pati legem a se latam, quando in statu subjectionis constituitur, ut contingit in eo qui